

diplomatins akter; och historien lärer, att de fria folken i verk och gerning akta dem om möjligt än mindre än despoterna. Historiens förkastelsesdomar bäras lättare af millioner än af individer. Folken hafva i mon af sin frihet medvetandet om sin rätt att göra historien; och den våldsamhet, hvarmed detta medvetande gör sig gällande mot andra folk, beror af dess styrka.

Vi behöfva icke tillägga, att Kottenkamp's bok innehåller en den mest lärorika och fängslande läsning, vi kunna förorda.

J. V. S.

10

46 ANGÅENDE UNDERVISNINGEN I FRUNTIMMERSSKOLORNA.

Litteraturblad n:o 7, juli 1858

Qvinnouppfostran har lyckligtvis varit mera befriad från teorier än männernas. Men i den har deremot modet och fåfängan, på hvilken alla moder grunda sitt välde, desto mera gjort sig herrskande.

20 Och hvilka åsigtter man än hyst och yttrat angående sättet för qvinnouppfostran, har det dock sällan händt, att man ansett qvinnans jordiska bestämmeelse böra sökas utom familjelifvet. Äfven den modernaste emancipationsifvern har endast undantagsvis stegrat sig ända till predikan om den fria qvinnan och familjens försvinnande. Vanligen har man stadnat vid emancipation från den allmänna qvinliga bestämmelsen till förmon för ett antal undantagna, för inskränknigen inom familjen alltför högt begåfvade eller genom omständigheterna från familjelifvet uteslutna individer. Det är också derföre blott hos de Romaniska folken man ansett den s. k. bildade qvinnan kunna
30 uppfostras utom familjen. Man sänder der döttrarna till klosterskolorna eller andra pensioner, för att uppfostras och undervisas. Men också utträda de derifrån egentligen icke för att blifva familjemödrar, utan för att blifva fruar och sålunda emanciperas från allt lifvets tvång. Hos de Germaniska folken har man icke ens bland de högst bildade allmännare hunnit omfatta denna sed eller osed, utan mödrarne hafva ännu barn att vårda och uppfostra, och isynnerhet döttrarnes uppfostran utom familjen gäller för en olycka och anlitas blott af nödtvång.

40 En af Tysklands strängt skolade men minst skolastiska filosofer, professor Erdmann i Halle, anser¹ den qvinliga emancipationslusten hafva sin rot i den manliga ungdomens blaserade, matta och qvinliga väsende. Han säger härom bland annat: »Emedan menskligen bildningen stiger eller faller med qvinnans välde, så har hon i sin hand makten att hindra barbariets återvändande, som vi med så stor ängslan frukta. Må hon emancipera sig från de falska teorier, hvilka emancipera oss från henne och kasta oss i råhetens armar. Må hon besinna sig och till bädas lycka lära åter inse den enkla sanningen, att det är vida lättare och bättre, att *styra* verlden med en kyss, än att *tjena* den med afhandlingar – ofta nog endast tråkiga». Det är en filosofi, som gör skäl för namnet verldsvishet.

50 Den rätt klart framlysande meningen är, att, hvad qvinnan omedelbart kan verka för medborgerliga samhället och staten samt för menskligen bildningen i vetenskap och konst, jemförelsevis är af föga värde, mot hvad hon medelbart som maka och moder kan uträtta

¹ *Psychologische Briefe* von Dr Johan Eduard Erdmann. 2:te Auflage. Leipzig 1856.

genom man och barn och öfverhufvud såsom sedens skaparinna i det enskilda lifvet genom männen.

Ett fruntimmer finner sig troligen nedsatt genom påståendet, att hvarje förnufts-skäl användt för hennes öfvertygande är bortkastadt. Hon anser det för öfvermod, om man öfverhufvud säger, att hon kan öfvertalas icke öfvertygas. Och likväl är detta, att mot henne använda hennes egna vapen, hvilka dock mannen icke förstår att begagna, emedan äfven hans öfvertalande blir blott en mindre redig demonstration, medan qvinnan öfvertalar icke genom vällagda ord, utan genom känslans uttryck, framkallade af ögonblickets ingifvelse och därför afpassande det rätta ögonblicket. Känslan är ett mångtydligt ord. Men då man säger, att qvinnan i sina handlingar ledes af sin känsla, förstår man dermed just detta, att hon icke först reflekterar och öfverlägger, utan handlar i ostördt medvetande, att, hvad hon vill och gör, är det rätta. Öfverläggningen förutsätter grundsatser och allmänna ändamål och består i handlingens hänförande till dessa. Men den, som engång beger sig ut på grundsatsernas gebit, har ingen gräns för öfverläggningen. Den kan fortgå i oändlighet, utan att absolut säkerhet vinnes för handlingens öfverensstämmelse med grundsatserna eller dess tillräcklighet såsom medel för ändamålets vinnande. Å ena sidan ifvern att verka, passionen, å den andra omständigheternas tvång måste göra slut på öfverläggningen, ett beslut fattas och verkställas. Det är mannens lott, att sålunda kämpa striden mellan grundsatserna och det bestående i samhälle och stat – det är hans lott just därför, att han går utom familjen, till en verksamhet, som icke i dess vana och sed har sin regel. Endast i den mon, han förmår skapa sig en ny sed, ett handlings-sätt, i hvilket grundsatserna utan ängslig öfverläggning göra sig gällande, kan han i sina handlingar känna sig fri och tillfredsstäld. Men till en sådan sed åter kan han icke komma, om icke hans grundsatser äro så beskaffade, att den af dem ledda verksamheten verkligen något uträttar, om de icke öfverensstämma med det beständes kraf, så att handlingarne verkligen utveckla och omskapa det i samhälle och stat gifna. I en inskränkta samhällsställning är det jemförelsevis lättare att komma till säkerhet i handlingen. Man behöfver blott lefva sig in i samhällsordningen; och endast i tider, då denna är mer eller mindre störd, eller blott i den ena eller andra länken hotar med förfall blir det fråga om grundsatser och öfverläggning. Men i den högre verksamheten för staten, är det blott geniet gifvet, att ur sig handla och skapa det nya med omedelbar visshet om dessa skapelsers berättigande och inneboende lifskraft. För det stora flertalet af män, blir deremot då de sträfva för det allmänna, lifvet icke blott ett mödosamt arbete, utan äfven en fortgående inre oro och strid, osäker tvekan vid handlingens bestämmande och ringa hugnad åt dess resultater. Detta hörer, såsom sagdt, mannens lif till, emedan han går ut i verlden, för sin verksamhet lemnar hemmets ro och stilla sed. Han har icke heller mera för lifvet inom hemmet samma vanans och sedens ingifvelser som qvinnan, utan han återför dit de orostiftande principerna, de allmänna ändamålen, teoretiserandet och öfverläggandet. Det vore visserligen illa bestäldt med ett familjelif, bygd på teorier; men det har dock sitt goda med sig, att mannens teoretiserande från generation till generation äfven här verkar någon förändring och utveckling, om denna också icke sker just i noga öfverensstämmelse med teorierna, utan qvinnan tager deras tillämpning om händer och modifierar dem efter det gifna, möjliga och skickliga.

Vi vilja icke upptaga frågan, om icke qvinnan likasåväl som mannen

är i stånd att föra detta hans lif. Exempel finnas på amazoner, drottningar, qvinliga vetenskapsidkare och konstnärer, handlande och handtverkare. Historien har dock oss veterligen intet exempel att förete på en qvinna, som skulle uppträdt med någon originalitet, i det ena eller andra reformerande och skapande det nya. Man känner många prof på qvinlig talang, nära nog intet på qvinligt snille – utom den s. k. snillrika konversationen. De få exemplen torde man hafva att söka bland skaldinnor. Men äfven hos dem inskränker sig egendomligheten inom någon trängre krets. Den Svenska fru Lenngrén's skaldskap har i sanning icke det minst egendomliga lynne. Men också rör sig hennes sång, der den är utmärktast, inom qvinnans egendomliga sfär, familj- och sällskapslifvet. Till allt detta kan dock med skäl sägas – och det har ofta blifvit upprepadt – att qvinnans uppfostran, isynnerhet hennes undervisning, och den ställning i lifvet, mannens öfvermakt kantänka anvisat henne, hittills icke tillåtit henne utveckla sina anlag. Det må således vara osäkert, hvad verlden skulle vinna derpå, att qvinnan uppträdde i täflan med mannen. Men förlusten vore gifven. Ty äfven om qvinnans verksamhet i samhälle och stat kunde ersätta mannens, så skulle mannen aldrig kunna ersätta qvinnan – i familjen; och med familjelifvets förfall går för visso all mensklig bildning under. Vi tala icke om hushållsomsorgerna och den yttre barnavården, ehuru qvinnan för att verksamt uppträda utom familjen borde afsäga sig alla anspråk på att af mannen älskas och beundras endast för sin qvinlighets skuld, för sin skönhet, sitt behag, sin fina känsla och takt, jemte alla anspråk på makans och modrens fröjder, – ty verldens affärer hafva lika litet som familjens försörjande – tid att vänta, tills omständigheterna göra det för qvinnan lägligt att taga vård om dem. Vi tala om det inflytande, qvinnan ur den gömda familjekretsen utöfvar på den menskliga bildningen, på nationers och staters öden, ett inflytande, som mannen icke eger eller kan ega.

Individen utgår ur familjen, går från den med dess öfvertygelser, dess rådande håg och sed. Under beröringen med andra individer ur andra familjer, under lifvets vexlande stäfvanden och strider utbildar sig hans karakter, med den utbildar sig efter sin art; den blir derigenom en bestämd karakter, att individen ur familjen medför det tänke- och handlingssätt, hvilka gifva karakteren dess egendomliga pregel. Familjelifvet utgör sålunda grundvalen för all mensklig verksamhet. Men alla menskliga stäfvandens frukt, den menskliga bildningen som resultat, går åter tillbaka till familjen, ingår såsom ärfd öfvertygelse och sed i dess lif. Det välstånd och den upplysning, medborgerliga samhällsinrättningen och sträfvandena inom detsamma förmå meddela, nationens bragder, verkningarne af den sjelfständighet, den makt och ära, den tillkämpat sig, af de statsformer, den gifvit sig, den allmänna menskliga kulturen såsom frukt af de skilda nationernas ömsesidiga inverkan på hvarandra i krig och fred, med ett ord resultaterna af historiens tusenåriga arbete, tillhöra familjelifvet och ingå deri såsom ett arf. Familjen mottager allt såsom fullständigt resultat; för densamma äro det arbete, den oro och de uppoffringar, genom hvilka allt detta vunnits, icke till. Familjer kunna i följd af samhällsskakningarne bringas i nöd, göra förluster, upplösas. Men derom är här icke fråga, utan om den öfvertygelse och den sed, hvilka bilda och sammanhålla familjen som sådan, och hvilka alltid för familjen äro gifna, ett mottaget arf. Det är till följd af denna familjens fria delaktighet i den menskliga bildningen och i samhällslifvets fördelar, som familjelifvet inom sig är så fritt från allt tvång och all yttre inverkan. Menniskan är

i intet annat förhållande i lifvet så hänvisad till endast sitt samvetes afgörande som i familjen. Och detta afgörande står henne der icke blott öppet, utan det är det förnuftiga i familjeförhållandet, att det så skall vara. Sin religiösa öfvertygelse, sitt rättsmedvetande, sina insigter öfverhufvud, sin sed och vana hafva makarne vid inträdet i familjen såsom ett gifvet resultat, och det måste allt i deras ömsesidiga förhållande som sådant användas, dagligen och stundligen tillämpas, utan att för hvarje ögonblick först underkastas ny pröfning, utan tvekan och grubblande. Likaså i föräldrarnes förhållande till barnen. Och barnen hafva, såsom lätt erkännes, allt sitt vetande och viljande på god tro. Det bestämmande i dessa förhållanden är den ömsesidiga kärleken, som gör samvetet ömt, men tillika ger det säkerhet, visshet derom, att hvad ur denna kärlek härflyter är rätt och tillbörligt. Och kärleken resonnerar och demonstrerar icke; den ger, der den i handling verkligen lefver, sitt föremål utan vidare öfvertygelse om handlingens berättigande, lemnar intet rum öppet för tvifvel på sanningen af den insigt, ur hvilken denna utgår, eller på det absolut rätta i densamma.

10

Detta familjelifvets väsende utgör grunden till qvinnans makt i familjen – och genom familjen i mensklighetens angelägenheter öfverhufvud. Såsom mannens intresse genom hans verksamhet i samhället är deladt, så är han äfven i följd häraf i sitt vetande tvifvelsam och teoretiserande och i handlingen öfverläggande och tveksam. Häraf är äfven hans handlingssätt i familjen smittadt; och det är icke blott hans öfriga omsorger, som hindra honom att jemnare deltaga i familjens lif, det ligger i sakens natur, att han hvarken kan eller bör göra det oftare, än han dertill föres af sin känsla och förmår öfverlemnna sig åt den. Det pligtmessiga deltagandet är en skral nödhjelp och ofta förderfligt för familjens frid. En man, som i familjelifvet teoretiserar, demonstrerar för sin hustru, och söker uppfostra sina barn enligt den ena eller andra nykläckta teorin, är en narr – och med envishet deri något värre än en narr, ty han förstör sin husliga lycka och missbildar barnen. Ingendera tål vid att vara ett experimentalfält. Såsom sagdt, har dock mannen denna benägenhet, att äfven till familjelifvet öfverföra teoretiserandet. Han handlar då klokt, om han icke söker göra sin teori gällande som sådan, utan för särskilda fall förskaffar den tillämpning, då omständigheterna uppenbart tala för en sådan, och sålunda tillämpningen småningom blir sed. Pröfvostenen är, att denna tillämpning gillas af husmodrens känsla. Ty det är den, som i familjelifvet skall gifva utslaget. Två obestridligt sanna grundsatser har en man härvid att följa: den ena, att välja en maka, som lefver för familjen; den andra: att så mycket möjligt lemna vården om sitt familjelif åt vår Herre och henne.

20

30

40

Qvinnan eger eller borde genom sin uppfostran ega detta, hvad mannen saknar, en genom tviflet och resonnerandet oförvillad känsla för det sanna och rätta, en oförderfvad sedlig vana, som gör samvetet ömt och säkert. Man beundrar den säkerhet och finhet, med hvilken qvinnan rör sig i sällskapslifvet. Denna beundran, ehuru ofta skänkt äfven åt en utstuderad konst att behaga, har sin goda grund, då den egnas åt den till natur blifna känslan för det skickliga och behagliga. Men vida beundransvärdare är qvinnan i familjen, då hon med samma lätthet och säkerhet sköter en makas, moders och husmoders mångfaldiga omsorger. Af de andliga bland dessa är uppfostran utan tvifvel den viktigaste, ty genom den förverkligas familjelifvets slutändamål. Man är ense derom, att modersomvårdnaden icke af något kan ersättas, medan förlusten af fadren jemförelsevis har mindre inflytande

50

på barnets moraliska bildning, om blott modren öfverlefver. Detta härrörer icke alltid deraf, att modersömheten vore större. Det är väl till en del förklarligt derur, att modren vanligen kan egna en jemnare omsorg åt barnen. Men den väsentliga skilnaden är, att modren uppfostrar bättre. Uppfostringsvetenskapen är som sådan torftig. Men uppfostran är en rik konst, och den fordrar, att uppfostraren verkar ur sin natur, i sitt verk inlägger hela sin själ. Forskningen har också i afseende på uppfostringsmetoden icke kunnat komma till annat resultat, än att den ena och den andra metoden är god, endast den är konsekvent. Också är i all konstutöfning konsekvensen nödvändigt vilkor, emedan verket eljest saknar öfverensstämmelse med sig sjelf, delarnes harmoni mellan sig och med det hela. Principer och deras vidhållande kunna väl föra människan till konsekvens i vetandet, äfven jemförelsevis lätt till en negativ konsekvens i handlingen, till underlåttande af, hvad som strider mot principen, ja äfven ehuru med större svårighet positivt till handling enligt principen i allmänhet. Men för detaljen blifva principerna otillräckliga. Icke ens konstnären, som dock kan rätta och förbättra på sitt verk, skulle någonsin stödd blott på reflexion kunna gifva sitt verk någon enhet. Mycket mindre är sådant möjligt i uppfostran, der rättande och förbättrande i och för sig är inkonsekvens. Enheten måste här utgå ur ett med sig enigt sinne, hvilket icke eger rum för afvikande åsigtter och beslut, verkas af en individ, hvars verksamhet är sed, andra natur. Sådant är en moders sinne och handlingssätt. Hon gör, hvad hon bör, icke derföre, att hon har en auktoritet för sitt görande, icke heller derföre, att hon genom eftertanke hos sig stadgat vissa grundsatser, utan emedan hon icke kan det annorlunda. Detta är, hvad man kallar, att qvinnan handlar säkert ledd af sin känsla.

Det skulle föra oss för långt att tala om qvinnans, oftast mannens öfverlägsna rådighet, klokhet och mod i de brydsamaste förhållanden, äfven i de största faror – så vidt de röra hennes hus och hem och de för henne kära, som tillhöra detsamma. Sådant är icke en stundens ingivelse mera, än allt annat i qvinnans lif för familjen, i hvilket ganska många hvarje dags stunder kräfva samma ostörda sinnesnärvaro och samma säkra handling.

Analogt härmed är en makas förhållande till mannen. Skall äfven han uppfostras? Ja visserligen. Det finnes ingen vältänkande man, som icke genom att inträda i äktenskap blifvit en ny människa. Och roten till förändringen, der denna är af sann art, är aktningen för qvinnan. Denna aktning framkallas hos mannen icke af, hvad han och hans gelikar kunna besitta, skarpsinnigt förstånd, omfattande insigtter, utmärkt talang, manligt handlingssätt, utan af hvad han och de sakna, hjertats renhet, den fina känslan för det skickliga, samvetsömheten, den aldrig tröttnande omvårdnaden för andra, lättheten och säkerheten i dess utöfning, öfverhufvud af seden, det sedliga uppträdandet. Det är denna aktning, som i äktenskapet träder till kärleken, den hos mannen naturliga hängifvenheten för det qvinliga hos qvinnan, för skönheten, vekheten, behaget. Att lefva och handla inför en sådan qvinna verkar i och för sig förädlande. Vår öfvertygelse är också, att det är mindre en hustrus uttryckliga bedömande och råd i de värf, som åligga mannen, än hans egen föreställning om, huru hennes omdöme öfver hans handlingssätt skall utfalla, som ger henne inflytande äfven på hans lif utom familjen. Derigenom vilje vi icke neka, att icke äfven ett formligt rådfrågande vid sina tillfällen kan och bör ega rum, äfven der mannens verksamhet icke direkt rör familjen. Hvad af qvinnans råd i sådane

angelägenheter kan väntas, är en uppmuntran, att icke såra samvetet och likväl att icke heller stöta allmän sed. En ädel kvinna skall aldrig bäfva tillbaka för följderna af ett oberoende, manligt handlingssätt; men hon är också den bästa domare öfver, »hvad man skall säga» om en handling, hvilken dom allmänna opinionen deröfver skall fälla.

Och vi äro härmed inne på frågan om kvinnans inflytande utom familjen. Läsaren finner, att vår mening härom är den, att endast hennes indirekta inflytande genom mannen för menskligheten har ett högre värde. Undantagen för de kvinnor, som sjelfva uppträda i det offentliga lifvet, måste alltid blifva af föga betydhet. Hvad hos ynglingasinnets sträfvet, att blifva det älskade förmålet värdigt, förmår verka, må deremot icke ringa uppskattas. Qvinnan kan i detta förhållande bokstafligen »styra världen med en kyss». Äfven må kvinnans mannen bildande och hans handlingar bestämmande inverkan genom sällskapslifvet nämnas, såsom ingalunda oviktig, då denna inverkan närmar sig det ofvan skildrade inflytande på mannen i familjen. Men sitt fasta och blifvande inflytande på mensklighetens angelägenheter har hon i och genom familjelifvet. Hon har det, såsom anfördt blifvit, genom mannen, icke i följd af sin slughet eller hans svaghet, såsom man stundom ser saken skildras, utan i följd af den aktning hennes sedliga väsende inger honom. Hon har detta inflytande vidare genom de män, hon i sina barn uppfostrar, och genom dem, hennes döttrar skola uppfostra. I hennes barn skall hennes ande lefva, och de skola af henne för sitt lif ega den bästa delen, den sedliga vanan. Hos sina söner skall hon i kärleken till sig lägga grund till den aktning för qvinnan, hvilken en gång en annan kvinna, liknande henne skall utveckla. Detta kvinnans inflytande på mensklighetens angelägenheter har bestått från mensklighetens vagga, och endast i den mon det är mäktigt och af sann art kan mensklig bildning och sed bestå och utvecklas.

10

20

30

Denna inledning har vuxit i längd, och vi hafva dock varit korta nog för ämnet. Hvad vi velat antyda, är vigten för menskligheten af kvinnans, inom familjelifvet inskränkta bestämmelse. Den är en inskränkning till verksamhetens omfång, men en befrielse till dess art. Redan det i sanning underbara faktum, att mannen måste genom allvarlig ansträngning – eller möjligen genom ansträngdt hyckleri – tillkämpa sig hvarje smula af aktning och anseende i världen, medan qvinnan endast såsom kvinna, utan allt bemödande, ser sig erkänd och aktad äfven af den i mödor utslitna gråhårsmannen, vittnar för värdet af hennes kall. Hon eger icke och behöfver icke ega någon särskild samhällsställning; hon har intet uträttat och behöfver ingenting uträtta för samhälle och stat, hon behöfver ingen utmärkelse i vetenskap och konst; i henne aktas sedens bevararinna i det enskilda lifvet öfverhuvud, hon är derföre det enskilda lifvets borna furstinna, född till att i detsamma regera, aktas och äras.

40

All kvinnouppfostran skall derföre syfta derhän, att göra henne denna sin ärfda plats värdig; all kvinnans undervisning skall underordnas en sådan uppfostran. Denna uppfostrans medel och ändamål är familjeseden. Till den skall qvinnan uppfostras; och enda medlet att föra henne till densamma äf lifvet i familjen. Sådan har också kvinnans uppfostran varit i alla tider och hos alla folk; och der man vikit härifrån, der har sjelfva folkens tillvaro varit af kort varaktighet. Med civilisationen har dock familjelifvet mer och mer öppnat sig, så att icke blott den intellektuella bildningen genom vetenskap och konst förädlat

50

familjens sed, utan äfven den ena familjens sed inverkar på den andras genom sällskapslifvet. Denna sällskapslifvets betydelse gäller uteslutande för de kristna folken. Den tillhör sällskapslifvet hos dem, emedan genom kristna sedeläran all sed blifvit fri, beroende af individens öfvertygelse och fria val, handlingen fått sitt värde icke blott af lagenligheten eller öfverensstämmelsen med det sedvanliga, utan äfven af det moraliska sinnelaget, och emedan kristna religionen gifvit sinnelaget styrka att bära denna frihet. Så har äfven qvinnan blifvit frigjord från det tvång, hvari hon hölls af lag och sed äfven hos forntidens mest bildade folk, bland hvilka icke något sällskapslif i nutidens mening, såsom umgänge mellan båda könen, fanns till. Ett bildadt och bildande sällskapslif äro ord i hvar mans mun; men man hänför den bildning, sällskapslifvet ger, omedelbart till individen. Vår tanke är, att det bör betraktas såsom bildande umgänge mellan familjer, återverkande på den enskilda familjens lif inom sig och härigenom bildande individerna. Ty endast då sällskapslifvet sålunda uppfattas, vinner det för sig en sedlig grund och botten och inom sig sin lag. Det upphör att vara ett bildande samlif, der det upplöser familjelifvet; det saknar sedlig rot, då det icke utgår från ett sedligt familjelif. Qvinnan ger sällskapslifvet dess skick och ton, icke just derföre, ehuru poeter och romanförfattare så försäkra, att hon der har skönhets och behagets makt, utan derföre, att hon bestämmer familjelifvets skick, hvarpå sällskapslifvet är grundadt.

Ingen lärar dock betvifla, att icke sällskapslifvet för människans förädling och lycka har en jmförelsevis underordnad betydelse. Det är blott medel, har icke såsom familjelifvet något ändamål i sig. Och likväl måste hvar och en finna, att qvinnan i de s. k. bildade klasserna nuförtiden uppfostras mera för sällskapslifvet, än för familjen. Isynnerhet har hennes undervisning denna rigtning för så vidt den har någon bestämd rigtning alls. Dottrens sätt att skicka sig i verlden – detta utgör förnämsta föremålet för alltför mången moders omsorger. Vissa färdigheters inlärande, främst den att parera franska, spela piano och dansa – detta utgör undervisningens hufvudföremål. Då nu hvarje ung qvinna besitter dessa sällskaps-»talanger» borde väl sällskapslifvet rätt blomstra. Men man klagat kring hela den civiliserade verlden öfver dess förfall, öfver att karlarne draga sig alltmera tillbaka ur fruntimmerssällskaperna och öfver att sällskapslifvet dag för dag blir alltmera tråkigt. Endast i de kretsar, der fruntimmer röra sig, för hvilka intet familjelif funnits, finnes eller kommer att finnas, och der de gifta qvinnorna utgöra de egentliga förmålen för täflande älskares uppmärksamhet, der skall ännu finnas »god» sällskapston, »snillrik» konversation o. s. v. För dem synes den moderna fruntimmersuppfostran och undervisningen hafva burit frukt. Vi glömma dock icke, att i det land, hvarifrån denna sällskapston spridt sig, i Frankrike, undervisningen kan vara god nog och vanligen omfattar, hvad annorstädes försummas, eget lands litteratur; men det är uppfostran utom familjen och frånvaron af allt familjelif, som der i vissa samhällsklasser frambragt ett sådant sällskapslif.

Derigenom att qvinnan uppfostras enkom för sällskapslifvet, kommer detta att sakna all nationel egendomlighet, på samma gång det lösryckes från familjelifvet. Ty det är i familjen fosterlandskärleken får sin väckelse och första näring, och familjens sed är omedelbart den nationela seden. Redan hvad som skall läras för sällskapslifvet, bestämmas deremot af det vexlande modet, och det sällskapslif, för hvilket det moderna läres, måste sjelft blifva underkastadt alla modets

nycker. Samlifvet i sådane sällskap består då blott af ömsesidigt bemödande att visa, det man i all denna ytlighet följt med sin tid, dertill i nyheterna för dagen, enskilda eller allmänna efter råd och lägenhet, öfverhufvud i fåfångans tillfredsställande.

Här i Finland hafva vi, ända ned till vaktmästare och skoflickare, i arf den Svenska seden, att icke egentligen öfva gästfrihet och söka angenämt umgänge utan att representera. Representationen sker genom samlandet af stort sällskap, för att åter kallas till dylika sällskaper och vara upptagen – helst naturligtvis i kretsar så mycket utöfver den egna samhällsställningen som möjligt. Detta är blott en ytterligare utveckling af det från familjelifvet lösgjorda sällskapslifvet. Ty familje-, släktskaps- och vänskapsförbindelser komma härvid alls icke i fråga. Detta specifikt Svenskt-fåfånga sällskapslif har återverkat på fruntimmersuppföstran och undervisningen. För detsamma behöfves egentligen icke alls någon intellektuel bildning. Äfven färdigheterna med undantag af dansfärdigheten kunna umbäras. Det kan dock hända äfven en ung dam ur medelklassen, att hon ett par tre gånger får anledning komma fram med några af de inlärdas Franska glosorna; och den musikaliska talangen kan också nu och då få tillfälle att visa sig. Men allt annat vetande och kunnande är för ändamålet öfverflödigt.

En gosses undervisning har något bestämdt mål; han skall prestera en examen och få en tjänst eller använda någon del af sin vunna kunskap i ett yrke. Men hvad en flicka lär sig af bokliga konster, derom kan ingen menniska säga, hvartill det skall tjena. Fordran, att hon skall hafva genomgått en pensionskurs, står helt och hållet isolerad från fordringarne på hennes lif i öfrigt, äfven societetslifvet. Till och med de anförda färdigheterna läggas inom kort åsido och glömmas. Det öfriga, utom räkna och skriva, bestående i några kompendiilexor, glömmes såsom opraktiskt än hastigare. Blomsterritning och grannlåtssöm öfvas ända till brölloppet.

Skulle detta slags undervisning vara inskränkt till några få, hvilka hafva utsigt på en framtid af idel sällskapslif, under hvilket hushåll och barn lemnas åt legda händer, vore derom intet att säga; ty sägandet vore gagnlöst. Men härmningsbegäret och fåfången har äfven här i landet längesedan sträckt förfarandet allt längre ned; och numera, sedan offentliga fruntimmersskolor erbjuda en lätt och billig utväg, skall väl ingen krämares eller handverkarens hustru underlåta att göra sin dotter delaktig af den erbjudna bildningens lycka. Mången moder, säkert de flesta, anser det verkligen så. Dock torde få verkligen tro, att pensionskursen verkar till dottrens moraliska förädling, gör henne till en bättre menniska. Men alla äro ense derom, att hon genom den sättes i stånd att visa sig i verlden, blir så god som en annan och kan motse ett godt parti – få en man, icke arbetsamare, ordentligare, hederligare, än hennes fader, men förnämligare eller kanske rikare – och detta torde oftast vara hufvudpunkten.

I andra länder, der offentliga fruntimmersskolor finnas, äro de ett slags borgarskolor för flickor. Man lär sig der främst att läsa, förstå och skriftligen använda sitt modersmål och att känna något af eget lands litteratur. Om något fremmande språk läres, sker det hufvudsakligen med afseende på läsning af skrifter, författade på detta språk. Sådane skolor i Tyskland begagnas äfven af de förmögnastes barn. De, som vilja vinna färdighet i fremmande språks talande och skrivande, förskaffa sig den efter slutad skolgång under enskild handledning. Principen för dessa skolor är, att bibringa den qvinliga ungdomen de förberedande kunskaper, som sätta den i stånd att läsa goda författares

skrifter, och genom lätthet att förstå ingifva dem håg för en sådan läsning. Detta är i sjelfva verket en undervisning, som lämpar sig för alla samhällsklasser. – Här i landet har man vid fruntimmersskolornas organiserande följt helt andra principer. Man har före deras tid för sina barn haft den vanliga guvernantsundervisningen – meddelad af utländskor naturligtvis. Denna har man tagit till mönster; och, för att icke stanna på half väg, har en högsta klass i dessa skolor tillkommit, ur hvilken eleverna utgå såsom sjelfva fulländade guvernanter. Medgifvas måste, att detta är ett non plus ultra af, hvad en offentlig fruntimmersskola kan åstadkomma. Och då nu småningom hvarje familj i landet öfver dagsverkareklassen – ty döttrarne i den torde beklagligen icke få tid och råd att begagna skolan – kan komma sig till en husmoder med guvernantsinsigter, så lärar intet tvifvel vara, att icke familjelifvet öfverhufvud skall vinna betydligt i förädling.

Man frågar oss, hvad vi förstå med guvernantsundervisningen? Vi förstå dermed en katecheslexa i religionsläran, en namnlexa i geografi, ett kompendium i historie, förståndslös sifferräkning, en läsebokslexa i Tyskan, föga läsning, först och sist mycket glosor och talöfningar i Franskan, blomsterritning och grannlåtssöm – och det är äfven hufvudsumman af, hvad som läses och läres i fruntimmersskolorna. Vi vilja tro, att t. ex. undervisningen i historien står något öfver vanlig guvernantslexa, men i det öfriga håller man sig, så vidt oss bekant, vid det vanliga måttet. Nya testamentet existerar för skolan icke, icke ens evangelieboken; icke heller någon jordbeskrifning och skildring af länder och folk; icke heller någon fäderneslandets historia; icke heller hufvudräkning; icke läsning af Svenska författare; icke heller någon läsning af Tyska och Franska författare för innehållets skuld, arbetena valda med hänsyn till kvinnans bestämmelse. Finska må man icke ens tala om i en Finsk fruntimmersskola; skolordningen vet derom ingenting¹. Men i Ryska språket, som förut var obligatoriskt, meddelas också nu undervisning och Engelska läres under sista året i skolan.

Vi kunna här icke uppställa reformförslag. Men vi skola kanske lyckas öfvertyga en och annan fader och moder, att det är lätt att bestämma, hvartill fruntimmersundervisningen bör sträcka sig. Såsom all undervisning bör den nemligen föra dertill, att lärjungen efter slutad kurs må ega håg och förmåga att undervisa sig sjelf. Och vill man hafva svar på frågan, hvad kvinnan främst bör söka undervisning uti, så ger världshistorien ett vittnesbörd härom, i bredd hvarmed vår föregående bevisning är värdelös. Att kvinnan bör förvärfva sig allt det vetande, som gör henne dugligare och värdigare att vara familjelifvets ledarinna, kan i åsyn af detta vittnesbörd icke betviflas. Vi hafva ofvan sökt att i korthet visa, hvarföre detta så skall vara, och hvarigenom kvinnan är hufvudpersonen i familjen. Familjelifvet tål nemligen icke vid teori och demonstration: och kvinnan kan, emedan hon icke går utom familjelifvet, i detsamma lefva och verka enligt dess art, handla enligt sin sed, ur sitt samvete, sin känsla. Omsorgsfullt skall derföre uppfostran hålla henne vid seden, icke tillåta afvikelser derifrån, göra den till högsta instans utöfver alla läror och mot den stridande exempel. Hennes undervisning bör nu icke motarbeta hennes uppfostran. Den bör icke föra henne in på något demonstrativt vetande. Beskrifning, skildring, denna bör vara formen för, hvad hon läser och lärar. Skildringen i dess högsta konstnärliga form, poesin, bör äfven vara den form, i hvilken

¹ I Helsingfors har dock en nitisk lärares erbjudna frivilliga undervisning förmått flera af skolans lärjungar att taga kännedom om Finska språket.

menschliga vetandets högsta frågor komma till hennes kunskap. Undervisarens omsorg bör vara, att välja läsningen sådan och företaga den i den ordning, att den kan göra fullt intryck, kan fattas och väcka deltagande, och hans konst att verkligen ingifva lärjungan kärlek för densamma. När denna kärlek finnes jemte förmåga att tillfredsställa den, då har undervisningen fullgjort sitt verk.

Det är derföre nationallitteraturen isynnerhet för fruntimmersundervisningen har så stor betydelse – främst den inhemska. Äfven kunskap i fremmande språk har öfverhufvud värde endast derföre, att den öppnar tillträde till fremmande nationallitteraturer; men undervisningen bör då också fortgå till någon bekantskap med dessa.

10

Också i den religiösa undervisningen för qvinnan är i vår tanke dogmatiserandet förväntat. Berättelsen, skildringen, religionstal, andaktsöfningen bära utan tvifvel vida rikare frukt. När man, såsom i fruntimmersskolan sker, låter nie å tie års flickor slamra sin utanlexa i långkatechesen, bär man sig enligt vår åsigt illa åt.

Mycket mera hugnande är det icke, att höra lärjungarne ur ett kompendium räkna upp de Tyska kejsarena af Frankiska och Sachsiska husen o. s. v. och recitera de af författaren öfver dem afgifna bedömanden. Troligen göres samma samvetsgranna bekantskap med de Östromerska kejsarena, Påfvarne, Seldschuckiska dynastierna, o. s. v. Icke ens den på Franska återgifna relationen ur Frankrikes litteraturhistorie, med namn på och omdömen om författare, af hvilkas skrifter lärjungarne icke läsit eller någonsin komma att läsa ett ord, ja hvilka de aldrig vidare få höra eller se omnämnas, kan aflocka oss någon beundran. Det är allt jemförligt med »kråkan kraxar», »lammet bräker» i abcboken och Naturens bok, med den skilnad till förmon för den senare läsningen, att kraxandet och bräkandet kan få höras in natura.

20

En undervisning deremot, sådan den af oss förordats, understöder qvinnans uppfostran, ingår såsom del deri. Man antager (och med skäl) utan vidare, att den intellektuella bildningen moraliskt förädlar. Men med intellektuell bildning bör då icke förstås detsamma som besittning af kunskaper. Intellektuell bildning är vetande jemte vetandets intresse, detta intresse icke inskränkt till någon viss gren af kunskap utan omfattande menschliga vetandet öfverhufvud. När detta intresse finnes verkar det äfven till kärlek för alla menschliga sträfvanden, och vetandet ger förmåga att för dem deltaga. Qvinnan kommer till vetandets intresse icke genom demonstrationens klarhet och systemets bindande kraft, utan genom innehållets, fantasin och känslan anslående behag och framställningens sköna form. För henne öfvergår derföre lättare, än för mannen vetandets intresse till moraliskt intresse, till detta varma deltagande för alla menschliga angelägenheter, som karakteriserar den sanna bildningen; och i den form, hennes vetande har, genom att omedelbart återgifva de intryck, hon mottagit, har hon äfven förmåga att för dessa angelägenheter vara verksam. Denna verksamhet utöfvar hon, såsom vi sökt visa, i hvad som ligger utom familjelifvet, genom mannen. Man anvisar derföre icke den bildade qvinnan någon underordnad plats, då man af henne begär, att hon jemte medvetande om sin egen bestämelse skall förmå hysa deltagande för mannens sträfvanden; ty egentligen är det genom förmågan härtill hon rätt kan fatta den egna bestämelsen. Det är en allmän erfarenhet, att den bildade qvinnan vida varmare än mängden af män deltagar äfven för de vetenskapliga och litterära bemödandenas framgång, att konsten, isynnerhet värtaligheten och poesin, icke har någon uppriktigare

30

40

50

beundrare än henne, att hon i politiken alltid står på den liberala sidan, att hvarje patriotiskt sträfvande i henne finner den mest oegennyttiga bundsförvandt, att hon är den beredvilligaste att i sin krets verka för allt, som befrämjar likars upplysning och välstånd. Historien har också ofta bevisat det, att den sak som engång för sig eröfrat kvinnans deltagande och medverkan, är en vunnen sak. Men hvad kvinnan för samhällets, nationernas och mensklighetens allmänna angelägenheter genom eget offentligt uppträdande utträttat, är visserligen af ringa betydhet och skall evinnerligen så blifva. Deremot har ingen historia upptecknat, hvad hon för allt detta verkat genom mannen; och historien kan icke heller i det enskilda förteckna det, emedan den är nationernas och mensklighetens icke familjens, hvilken icke vore den fria förening den är, om den vore underkastad historiens dom. Denna familjelifvets frihet gör äfven kvinnans verksamhet till den friaste och för yttre tvång mest oåtkomliga. Napoleon, som lagt Frankrikes män i bojar, genom krigsårans glans bländat dem, genom fördelar mutat dem, eller genom skräckmedel kufvat dem, fruktade ännu och med rätta Frankrikes kvinnor i familjehemmen och salongerna.

Detta är, hvad vi förstå med en undervisning för familjelifvet. Vi borde ännu tillägga några ord angående undervisningen i hvad som rörer kvinnans bestämelse. Det kan vara väl, att undervisningen om kvinnans förbindelser såsom maka och moder hufvudsakligen öfverlemnas åt mödrarnes lärdomar och exempel. Men det ligger en moralisk feghet, för att icke säga ett bevis på moraliskt förderf deruti, att den offentliga undervisningen skyr att beröra för menskligheten så dyrbara, ja heliga förhållanden. Den ifrågavarande undervisningen fordrar visserligen sin finhet och takt, men den kräfver än mera upphöjdhet och allvar. Hvad som för flickan kallas skola, är på engång hennes skola och universitet, och det måste väl anses för orimligt, att hon skall sluta sin undervisningskurs, utan att hafva läsit eller hört talas något om sin bestämelse i lifvet. Vi förstå i sanning icke, huru en framställning i de ämnen, vi här behandlat, skulle kunna såra den oskyldigaste kvinnas blygsamhet – hvarmed vi dock icke vilja insinuera, att en demonstrerande framställning sådan som den närvarande är den lämpliga. Vi dela äfven deras öfvertygelse, som anse, att i en fruntimmersskola lärare icke lärarinnor böra handhafva undervisningen; ja vi hålla före, att den nämnda undervisningen angående kvinnans bestämelse bör företrädesvis af en manlig lärare meddelas. Men icke borde då, såsom i landets fruntimmersskolor förhållandet är, lärarens anställning vara sådan, att platserna kunna mottagas endast af unga män och för en kort tid, i brist på något bättre. Om vid någon läroanstalt insigtsfulla och erfarna – äfven i lifvets skola pröfvade – lärare erfordras, så är det väl vid en fruntimmersskola. En lärare, som icke själf är familjefader, kan föga meddela någon uppfostran och undervisning för familjelifvet. Vi tala icke om den rent mekaniska undervisningen i skrifva och räkna, utan om den kvinnan bildande.

Af, hvad vi om sällskapslifvets betydelse yttrat, kan slutas, att vi icke äro hatare af sällskapstalangerna och deras förvärfvande. Vi endast yrka, att det underordnade icke må göras till hufvudsak. En flicka må visst lära dansa; men skall hon öfvas dertill genom barnbaler från 6 å 7 års ålder, så är detta i vår tanke både fysiskt och andligt förderfvande. Hon må gerna lära musik icke blott för salongen, utan för familjen. Det är en glädjande sak, att en mor kan vid pianot med sina barn sjunga en psalm och en visa. Att kunna spela till en dans, må också vid tillfälle vara på sin plats. Men i många fall kunde musiköfningen säkert

klokare stanna härvid, utan att våldsamt drifvas till prestationer, som betaga lärjungen all håg för musiken och endast tjena till att plåga familjens vänner. Äfven Franskans parlerande må vara en nödvändig konst i de kretsar, i hvilka man umgås med utländningar, och i hvilka modet gjort det till ett tecken för bristande bildning, att icke kunna tala detta språk. Att dess talande i sjelfva verket icke bevisar för någon bildning hvarken intellektuel eller moralisk, inses af hvar och en. Bland de tre språk, som förnämligast föra den moderna bildningens talan, Engelskan, Tyskan och Franskan, är väl det sistnämnda det mest umbärliga för qvinnans bildning. Om Franska litteraturen också icke saknar produkter af en ren och ädel anda, är den likväl mera uppfylld af lättsinne, ja af fräck sedeslöshet, än någon annan litteratur i Europa. Man läser äfven i den moderna Franska litteraturen knappt ett teaterstycke eller en roman, i hvilken älskarinnan icke är en gift hustru; och äfven landets förnämsta skalder hafva förlorat medvetandet om det osköna i en sådan uppfattning och framställning. Deremot är isynnerhet Engelska litteraturen rätt en litteratur för qvinnan, högstämtdt poetisk, full af känsla och moraliskt upplyftande, och å andra sidan rikare än någon annan på enkla, upplysande framställningar i alla grenar af menskligt vetande. Tyska litteraturen har så i ena som andra hänseendet tagit den Engelska till mönster; och det egendomligt idealistiska i densamma ställer äfven den såsom bildande framom den Franska. Icke ens bekantskapen med Frankrikes litteratur utgör således företrädesvis något bevis för bildning; mycket mindre utgör språkets begagnande i tal ett sådant. Det utbreddes sig för ungefär ett sekel tillbaka till Europas hof och den samhällsklass, som omgifver dem, jemte då rådande Fransk sedeslöshet och Franska moder och umgängesformer. Härmningen och fåfången har fört det ena och andra allt längre ned. Följden är, hvad språket beträffar, att det blifvit det allmännaste samtalspråk i Europa; och ehuru färdigheten att använda detsamma, såsom sagdt, icke vittnar för något företräde i bildning, är den för de flesta nyttigare, än färdighet att använda något annat fremmande språk. Ur denna synpunkt må språkets talande inöfvas. Men lika förväntadt, som det är, att företrädesvis fordra färdighet deri af qvinnan, då utan tvifvel den för mannen är vida nyttigare, lika absurdt är det att i en offentlig fruntimmersskola göra Franska språkets talande obligatoriskt för alla lärjungar, och att på detta språks lärande använda en så stor del af undervisningstimmarne. Att bråkandet dermed såväl för familjelifvet som för sällskapslifvet i allmänhet jemförelsevis är betydelselöst, behöfver icke bevisas. För den, som besöker fremmande länder, är franskan naturligtvis ett nyttigt inträdeskort till månget bildande umgänge. Men isynnerhet i ett land som Finland torde det sällan löna mödan att söka umgänge med de fremlingar, här infinna sig. Landets intellektuella och sedliga bildning torde sådana resenärer icke komma att främja. Vi tala härigenom icke mot gästfriheten, om fremlingen förtjenar den. Men till den hörer icke förbindelsen att hafva lärt gästens språk. Här har dessutom på senare åren en utländsk invasion börjat intränga äfven åt vestra delen af landet. Den kan blifva nyttig eller förderfvande, allteftersom nationalandan eger styrka att beherrska och assimilera de fremmande elementerna. Vägen härtill är icke den, att lära all verldens språk utom det egna. Och beklagligt är, om kärleken till fäderneslandet och det nationela hos qvinnan utrotas; ty fosterlandskärleken dödas då i sin vagga, i familjen, och familjelifvets sedlighet går med den under. En familj, som icke vet af fädernesed och modersmål, förenas af intet

sedligt band.

Det har icke varit vår afsigt att i detalj granska fruntimmersskolornas inrättning och praxis i desamma. Endast de allmänna grundsätserna för undervisningens ordnande hafva vi önskat bringa till tals. Tillfället föranleder oss dock ännu anmärka mot den ansträngning af de unga flickornas, i denna ålder så ömtåliga fysiska krafter skolorna föranleda. Lärotimmarne äro 36 i veckan, 6 dagligen så för äldre som yngre. Detta användt på en åttaårig flicka är barbari. Men ansträngningen faller ännu vida tyngre på de äldre. Läroämnenas mängd, lärotidens korthet och lexläsningsmetoden nära nog fördubbla för dem studietimmarnes antal. Äfven i fruntimmersskolan består nemligen undervisningen i förhörande af lexor, hvilka hemma måste öfverläsas. Äfven skriftliga öfningar göras till hemlexor. Man må icke anmärka, att 12 timmar i veckan användas till handarbeten. Ty utom det att föreskriften, att under dessa arbeten Franska talöfningar skola anställas, in praxi delvis förvandlat dem till läsetimmar, är väl denna anordning en ytterligare absurditet. Sömarbetet skall verkställas i skolrummens förskämda luft; men lexan skall läsas hemma. Det förra behöfver lärarinnans uppsigt, men öfverläsningen behöfver ingen ledning. En moder, som dock någon timme på dagen kunde få hafva sin dotter vid sin sida, med öron och hjerta öppet för modrens ord, om handarbetet skulle anförtros åt hennes uppsigt, ser dottren nu genom de hopade hemlexorna skild ifrån sig, så länge läseterminen räcker. Modren är sällan i stånd att leda läsningen; och om hon äfven är det, är en sådan undervisning icke den, som en dotter har behof af, och som moderskärleken skulle välja. Visserligen räcker äfven handarbetet till för hemmet, emedan läsning af de Franska glosorna i skolan inkräktat af dess område. Men detta ökar endast svårigheten att medhinna hemlexorna. Må lärarinnor och lärare benäget upplysa, när deras elever under den mörka årstiden skola få tillfälle att helst en half timme dagligen andas frisk luft. De kunna sanningsenligt icke påstå, att under 5 å 6 månader af läseterminernas åtta, lärjungarne hafva något annat tillfälle dertill, än under vägen till och från skolan. Men detta är, att förstöra generationers helsa och förkorta deras lif.

J. V. S.

47 TILL FÖRSVAR.

40 *Litteraturblad n:o 7, juli 1858*

Det är något så gammalt, att det publicistiska skriftstället utsätter för misstydingar, beskyllningar, ända till heder och ära sårande tillmälen, att det icke lönar mödan derom tala eller blir möjligt att mot allt sådant uppträda med en vederläggning eller ett försvar. Ju mindre publicisten böjer sig för den ena eller andra rådande opinionen, ju mera han afser sak utan anseende till personer, desto mera måste han såra fördomar, känslor, intressen och fåfångor. Att vända sig mot alla utbrott af dessa sårade ömtåligheter, vore att fylla spalterna med tal om individuella anspråk och nedstiga till käbblets regioner.

50 Detta blads läsare hafva derföre, om de äfven läsa de inhemska tidningarne, sett, att vi icke tagit notis om ens en tiondedel af de många utgutelser angående Litteraturbladet, dess anföranden och dess redaktion, som på senare tider svämmat öfver. Vi medgifva, att ett svar någonsång kunnat anses vara vår skyldighet. Men erfarenheten lär,